

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACI OЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
BAZIRЛИГИ
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ RESPUBLIKИ УЗБЕКИСТАН**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

УЎК: 658.01:6П2.15.7:338(575.1)

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 мартдаги 5953-сонли фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йилида амалга ошириш” дастурида белгиланган устувор вазифалар ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги ПФ-4720-сонли “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони билан тасдиқланган “Корпоратив бошқарув тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар дастури” да белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, миллий иқтисодиётни ислоҳ қилишнинг илмий асосларини аниқлашга қаратилган илмий-амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш мақсадида 2020 йил 20 май куни Тошкент давлат иқтисодиёт университети Корпоратив бошқарув факультетининг Корпоратив бошқарув ва Менежмент кафедралари ҳамда Россия Федерациясининг Урал давлат иқтисодиёт университетининг Иқтисодий назария ва корпоратив иқтисодиёт кафедраси иштирокида “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни шакллантиришда менежмент ва корпоратив бошқарувнинг аҳамияти” мавзусида халқаро илмий-амалий ўтказилган илмий-амалий конференцияга келиб тушган илмий мақолалар жамланган.

Унда қуйидаги шўъбалар бўйича мақолалар тизимлаштирилган:

- Рақамли иқтисодиётда менежментнинг ўрни.
- Рақамли иқтисодиёт соғлом рақобат муҳити таъминланишининг етакчи омили.
- Рақамли иқтисодиёт инновацион менежментнинг асоси.
- Акциядорлик жамиятларининг инвестицион жозибadorлигини оширишда корпоратив бошқарув механизмларидан фойдаланиш.
- Корпоратив бошқарув тизимини ривожлантиришда рақамли иқтисодиётнинг ўрни.

Мақолаларда келтирилган маълумотларга муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар.

ТДИУ ректори, т.ф.д., проф. К.А.Шарипов умумий таҳрири остида.

Таҳрир хайъати: и.ф.д., доц. К.Б.Ахмеджанов, и.ф.д., проф. Н.Қ.Йўлдошев, DSc. проф. Р.Карлибаева, доц., Н.Т.Урмонов, и.ф.н., доц. М.Умарходжаева, и.ф.н., доц. А.А.Темиров, PhD. Б.Н.Уринов, PhD. А.Ж.Хўжамуродов, кат. ўқт. А.К.Шермухамедов, кат. ўқт. О.Д.Джурабаев.

© *Тошкент давлат иқтисодиёт университети, 2020*

		босқичларини такомиллаштириш	
22.	Манглиев Б., Юсупова Д.Т.	Инновацион фаолликни ошириш механизмларини такомиллаштириш	107
23.	Мўминов Ж.	Ёғ-мой саноатини модернизациялаш ва инвестициялар жалб этиш самарадорлиги	109
24.	Мўминова Д.Д.	Рақамли иқтисодиётда бошқарув қарорларини қабул қилиш мезонлари	112
25.	Нурматов Д.Н.	Особенности функционирования промышленных предприятий в условиях цифровой экономики	115
26.	Нуримбетов Р.И., Ҳасанов Т. А.	Ўзбекистонда уй-жой коммунал хўжалиги бошқарувини рақамлаштириш масалалари	118
27.	Пардабаева С.Т.	Корпоратив бошқарув тизимидаги қурилиш материаллари ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг бошқарув самарадорлигини оширишда рақамли иқтисодиётнинг ўрни	121
28.	Рашидов Ж. Х.	Бошқарув тизимида рақамли технологияларни жорий қилишнинг самарадорлиги	123
29.	Рашидов Ж. Х. Турсунов Ш.И.	Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида ишлаб чиқаришни диверсификациялаш муаммолари	126
30.	Тиллаев И. Ж., Ходжамуратова Г.Ю.	Рақамли иқтисодиёт шароитида инвестицион лойиҳаларни бошқариш аҳамияти	129
31.	Тиллаев И. Ж., Ходжамуратова Г.Ю.	Рақамли иқтисодиёт шароитида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш босқичларини такомиллаштириш йўллари	131
32.	Темиров А.А. Махмудов С.Б.	Корхоналар фаолиятида самарали молиявий бошқарувни ташкил этиш хусусиятлари	134
33.	Тўғонов И., Юсупова Д.Т.	Рақобатбардошликнинг иқтисодий моҳияти ва унга таъсир этувчи омиллар	137
34.	Tursunov B.O	Aspects of financial security management of industrial enterprises under conditions of global economic crisis	140
35.	Турсунова З.Р., Йўлдошев Н.Қ.	Ишлаб чиқариш ресурсларидан фойдаланишни стратегияси ва тактикаси	145
36.	Umurova M.A., Xodjamuratova G. Y.	Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy korxonalarda boshqaruv jarayonini tashkil etishda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish istiqbollari	146
37.	Умарходжаева М.Г.,	Факторы, формирующие конкурентные	149

мувофиқлаштириб боришни таъминлаши зарур. Мазкур тизимнинг афзаллиги – лойиҳа менежерининг объективлиги бўлса, камчилиги лойиҳа натижалари учун жавобгарлик тўлиқлигича буюртмачи зиммасига юклатилишидадир.

2. “Кенгайтирилган бошқариш” тизими. Мазкур тизимда лойиҳа раҳбари (менежери) қатъий, чекланган (смета) баҳо доирасида лойиҳа учун жавобгарликни ўз зиммасига олади.

3. Лойиҳа менежери лойиҳа буюртмачиси ва иштирокчилари ўртасидаги битим бўйича лойиҳадаги жараёнларни бошқариш ва мувофиқлаштириб боришни таъминлайди. Бунда ҳам “асосий тизим”даги сингари ҳар қандай юридик ёки жисмоний шахс профессионал бошқариш лицензиясига эга бўлган ва буюртмачи олдида ўз мажбуриятлари бўйича жавоб беришга қодир бўлган лойиҳа иштирокчиси лойиҳа менежери бўлиши мумкин.

4. “Калити билан” тизими. Бунда буюртмачи билан лойиҳанинг эълон қилинган қиймати бўйича “калити билан” топшириш шартномасини тузувчи лойиҳа-курилиш корхонаси лойиҳа раҳбари (менежери) ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қайд этиш жоизки, инвестицион лойиҳаларни бошқаришни қуйидаги йўналишларда такомиллаштириш мақсадга мувофиқдир:

- лойиҳа даврнинг инвестиция олди фазасида лойиҳаларни бошқаришни такомиллаштириш;

- лойиҳа даврнинг инвестиция фазасида лойиҳаларни бошқаришни такомиллаштириш ҳамда лойиҳа даврнинг эксплуатация фазасида лойиҳаларни бошқаришни такомиллаштириш.

Самарали инвестицион лойиҳаларини ўзлаштириш орқали ривожланган бозор иқтисодиётини барпо этиш билан боғлиқ кўпгина вазифаларни ҳал этишга муваффақ бўламиз. Унинг амалга оширилиши биргина қўшимча фаолият ва ишлаб чиқаришнинг йўлга қўйилишини таъминлаб қолмасдан, балки жамият ҳаётининг ҳақиқий даражасини кўрсатиб берувчи аҳоли турмуш фаровонлигининг ошишига ва давлат бойлигининг кўпайишига ҳамда унинг иқтисодий қудратини оширишга хизмат қилади.

*И.Ж. Тиллаев, магистрант,
Илмий раҳбар – Г.Ю.Ходжамуратова,
ТДИУ*

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ БОСҚИЧЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Инвестицион лойиҳаларни самарали амалга ошириш орқали ривожланган бозор иқтисодиётини барпо этиш билан боғлиқ кўпгина вазифалар ҳал этилади, унинг муваффақиятли амалга оширилишини таъминлаш инвестиция фаолияти юритилишининг зарур инвестиция муҳитини яратишни ва уни тобора қулайлаштириб боришни талаб қилади.

Самарали инвестицион лойиҳаларни ўзлаштириш орқали ривожланган бозор иқтисодиётини барпо этиш билан боғлиқ кўпгина вазифаларни ҳал этишга муваффақ бўлинади. Унинг амалга оширилиши биргина қўшимча фаолият ва ишлаб чиқаришнинг йўлга қўйилишини таъминлаб қолмасдан, балки жамият ҳаётининг ҳақиқий даражасини кўрсатиб берувчи аҳоли турмуш фаровонлигининг ошишига ва давлат бойлигининг кўпайишига ҳамда унинг иқтисодий қудратини оширишга хизмат қилади.

Инвестицион лойиҳаларни бошқаришдаги муваффақиятсизликнинг бош сабаби лойиҳа стратегиясининг тўғри белгилаб олинмаслиги ёки унинг таъминланмаслиги ҳисобланади. “Энг ёмони, истикболли йирик лойиҳаларни белгилаш ва амалга оширишда жиддий хатоликларга йўл қўйилгани, хорижий кредитлар самарасиз ишларга сарфлангани иқтисодиёт ривожига халақит бермоқда”⁴¹. Шу сабабдан инвестицион лойиҳалар стратегиясини ишлаб чиқиш ва унинг амалга оширилишини таъминлаш лойиҳа бошқарувининг асосий вазифаларидан саналади.

Мамлакатимизда корхоналар фаолиятига инновацион лойиҳаларни киритиш, инновацион жараён ва янги товарга қаратилган инновацион лойиҳалар яратиш, инновацион лойиҳаларга бўлган талаблар, корхона маркетинг тизимининг вазифалари бугунги кунда долзарб аҳамият касб этмоқда. Ҳар қандай инновацион лойиҳа аниқ мақсадларга қаратилган бўлади. Инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва жорий қилиш босқичларида ўхшашликлар мавжуд. Айнан ушбу ўхшашликлар инновацион лойиҳалар бошқарувида умумийлик хусусиятлари мавжуд, деб таъкидлашга асос бўла олади.

Инвестицион лойиҳаларнинг амалга оширилиши ғоянинг пайдо бўлишидан бошлаб унинг моддийликка айланишигача бўлган жараённи ўз ичига олади. Бу жараён уч босқичдан иборат бўлади: Улар қуйидагилардан иборат:

- инвестиция олди босқичи (бошланғич босқич);
- инвестиция босқичи (ўрта босқич ёки инвестицияларнинг амалга оширилиш босқичи);
- эксплуатация босқичи (тугаллаш босқичи).

Инвестицион лойиҳанинг биринчи босқичида унинг ТИАси (техник-иқтисодий асосномаси) ишлаб чиқилади, уни молиявий-иқтисодий баҳолаш ишлари амалга оширилади, инвестицияни амалга ошириш учун имкониятлар таҳлил қилинади ҳамда лойиҳани амалга оширувчи корхонанинг молиявий ҳолати баҳоланади. Иккинчи босқичда капитал қўйилмалар амалга оширилади, яъни лойиҳа бўйича қурилиш ишлари олиб борилади, ускуналар сотиб олинади ва ишлаб чиқаришга тайёрлаш ишлари ўтказилади.

Учинчи босқичда лойиҳа қуввати ишга туширилади ва маҳсулот (иш, хизмат) ишлаб чиқарила бошлайди. Инвестицион лойиҳанинг, айнан, инвестиция олди босқичида техник-иқтисодий асослаш ишлари амалга

⁴¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. //Халқ сўзи. 2017 йил 23 декабрь. №258 (6922). 2-б.

оширилади ва у энг асосий босқич ҳисобланади. Шу боис ТИАнинг мазмуни ва моҳиятини аниқ белгилаш муҳим вазифа ҳисобланади. Лекин, фикримизча, энг аввало, "лойиҳани асослаш" деганда нимани тушуниш лозимлигини билиб олиш керак бўлади⁴².

Кенг маънода "лойиҳани асослаш" тушунчаси беш асосий жиҳатни таҳлил қилиш ва баҳолаш билан тавсифланади:

- техник;
- институционал;
- молиявий;
- иқтисодий;
- ижтимоий.

Лойиҳани техник асослаш техник нуқтаи назардан қабул қилинган мақбул қарор иқтисодий жиҳатдан мақбул бўлмаслиги мумкин. Бу шу билан боғлиқки, турли техник қарорлар ўзи билан бирга турли харажатлар ва самараларга эга бўлади ва улар таққослангандан кейингина қайси қарор мақбул эканлигини айтиш мумкин.

Лойиҳани ишлаб чиқиш жараёнида ҳисобга олиш лозим бўлган техник қарорларнинг бир қанча жиҳатларини кўриб чиқамиз:

- технология - технология илмий жиҳатдан асосланганми ва амалиётга жорий этилганми? Техника мазкур технологияни қўллашга тайёрми?

- вақти-вақти билан юзага келувчи харажатлар - лойиҳа бўйича вақти-вақти билан юзага келувчи харажатлар ҳисобга олинганми, масалан, техника ва унинг ишлаш ҳолати;

- атроф-муҳитга таъсири - лойиҳада қўлланилаётган техниканинг атроф-муҳитга етказадиган зарари даражаси қандай.

Лойиҳанинг иқтисодий асосланиши эса унинг чекланган ресурсларни ишлатиш нуқтаи назаридан бутунлигича миллий иқтисодиётга қандай соф фойда бериши билан аниқланади. Барча ресурслар у ёки бу даражада чекланган ва уларнинг барчасини бир эмас, бир қанча усуллар билан ишлатиш мумкин. Масала шундаки, мазкур лойиҳа мавжуд ресурсларни самарали ишлатишни таъминлайдими? Лойиҳани иқтисодий асослашда ундаги харажатлар ва даромадлар ҳисоб-китоб қилинади, яъни баҳоланади. Баҳолашнинг икки хил услубияти мавжуд⁴³:

- Литтла-Мерлиса услубияти;
- "ЮНИДО" услубияти.

Амалиётда, кўп ҳолларда, иккала услубиёт ҳам бир хил натижаларга олиб келади. Баъзи мутахассислар Литтла-Мерлиса услубиятини, бошқалари эса "ЮНИДО" услубиятини қўллашни маъқул кўради.

Лойиҳани ТИАси, кўп ҳолларда, қисман нотўғри тушунилади, унинг аҳамияти эса ускуна ёки технологияларни етказиб берувчилар томонидан ақлан ишончсиз очиб берилади. Кўп ҳолларда, ускунани етказиб бериш ёки

⁴² Жураев А.С., Хўжамқулов Д.Ю., Маматов Б.С. Инвестиция лойиҳалари таҳлили. Ўқув қўлланма. -Т.: Шарқ, 2015. - 68 б.

⁴³ Каримов Н.Ф. Иқтисодий интеграциялашув шароитида инвестиция фаолиятини молиялаштиришнинг бозор механизмларини жорий этиш масалалари. – Т.: Фан ва технология, 2016. 93-б.

технологияларни танлашга бошланғич мўлжалланган лойиҳа эскизини ТИАси деб аталади (гарчи бу нарса лойиҳанинг барча жиҳатларини қамраб ололмайдиган инженер-тадқиқот ёки тадқиқотни таъминлашгина ҳисобланса ҳам).

Айрим ҳолларда ишлаб чиқариш ёки сотиш ҳажмини баҳолаш ривожланган мамлакатларда кузатиладиган ёки ривожланаётган мамлакатлар шарт-шароитларига нисбатан заиф, кучсиз муносабатларга эга мамлакатларнинг шароитларини ҳисобга олишга асосланади. Бундай тадқиқотлар маҳаллий шарт-шароитларга тўғри келмаган ёки уларга ёмон боғланган бўлади, улар ишончсиз йўлдан бориши мумкин ва ривожланаётган мамлакатларда у тез-тез ресурсларнинг нотўғри жойлаштирилишига олиб келиши мумкин.

ТИА мавжуд ишлаб чиқариш омилларига, маҳаллий бозор ва ишлаб чиқариш шарт-шароитларига боғланган бўлиши лозим. Таҳлил натижалари харажатлар, даромадлар ва соф фойда қисмини яққол кўрсатиб бериши лозим. ТИАни ишлаб чиқиш тадқиқот натижасида аниқланган керакли молиявий маблағлар етарли даражадалиги маълум бўлгандагина амалга оширилиши лозим.

Инвестицион лойиҳаларни бошқаришда лойиҳа мониторингини олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Инвестицион лойиҳа мониторинги унинг амалга оширилиши лойиҳа стратегиясидан нечоғлик оғишга эга эканлигини, прогноз кўрсаткичларининг бажарилишини мунтазам ўрганиб, назорат ва таҳлил қилиб бориш, мавжуд камчиликларни аниқлаш имконини бериши сабаб аҳамияти юқоридир.

*А.А. Темиров, и.ф.н. доцент,
С.Б. Махмудов ассистент,
ТДИУ*

КОРХОНАЛАР ФАОЛИЯТИДА САМАРАЛИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Иқтисодиёт ривожланишининг ҳозирги шароитида корхоналар фаолиятида тадбиркорликнинг молиявий муносабатларини ривожлантириш ва бу фаолият билан боғлиқ бўлган барча масалаларни муваффақиятли ҳал этиш ҳамда ижобий натижаларга эришиш молиявий бошқарувни самарали йўлга қўйишни тақозо этади.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Айрим вазирликлар ўзи назорат қиладиган соҳадаги корхоналарда таъсисчи экани эркин ва соғлом рақобатга йўл бермаяпти, буниям бугун очик айтиш керак. Бундай тизимни энди ўзгартирмасак, ушбу тармоқларда ҳам ва умуман, иқтисодиётда барқарор ривожланишга эришиб бўлмайди”⁴⁴.

⁴⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <https://uznet.press>